

NİGAR' DERGİSİNİN İSMİNE ESİN KAYNAĞI OLAN TÜRK ŞAİR NİGAR BİNT-İ OSMAN

Anwar AHMAD

SUMMARY OF RESEARCH ARTICLE

The romantic movement in Urdu literature, prevailed upon the horizon of Indo-Pak Subcontinent, with the advent of 20th century for nearly three decades. Sajjad Haidar Yildirim (1880-1943) and Niaz Fateh Puri (1887-1966), the pioneers of this literary movement, were inspired and influenced by Turk writers and thinkers, as the both scholars of Urdu knew Turkish language and were in contact with Turk intellectuals and their literary and philosophical contributions, reflected in "Servet-e- Fanoon". S. H. Yildirim has adopted and translated the short stories Halil Rushdi, Mahafar Bey, Halide Adeeb Adivar and other contemporary Turks, while Niaz Fateh Puri has written not only many stories and articles relating to the revolutionary changes emerging out of Turkish society and culture, particularly the movement for women's emancipation, but also he founded a thought provoking literary magazine in Urdu as "NIGAR" on Feb. 1922 from Bhopal (India). The center of publication of 'Nigar' was shifted to Lucknow (India) and lastly to Karachi (Pakistan) with passage of time. This magazine has become a trend-seller in Urdu literature and a source of motivation for liberal thinking in the Sub-Continent. Niaz Fatih Puri, himself has confessed that he was inspired by the beauty and works of a Türk poetess "NIGAR BINT-E-OSMAN" (1861-1916). So, he has dedicated his literary journal to the name of Türk poetess for ever.

in this research article, above mentioned background has been traced, a brief survey of the life and works of 'Nigar' has been presented and lastly a critical appreciation of her poetry has been offered with the help of examples of her verses.

TÜRK ŞAİR NİGAR BİNT-İ OSMAN

Dr. Farman Fatihpurî'nin bir kitabında, Urdu edebiyatının tanınmış edebiyatçısı Niyaz Fatihpurî'nin (1887-1966) çıkardığı Urdu dilinde tanınmış bir fikir ve sanat dergisi olan *Nigâr'ın*¹ adını, bir Türk şair Nigâr Bint-i Osman (1862-1918) adından esinlenerek, ve hatta şiirinden etkilenerek koyduğunu okumuştum.² Bu yüzden Ankara Üniversitesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda misafir profesör olarak atandıktan sonra (Kasım 1995) Nigâr Hanım'ın şiiri ve yaşamı hakkında bilgi toplamaya başladım....

'*Aligarh Monthly*' (Aligarh Aylık Dergisi)'nin Kasım 1903 tarihli baskısında Saccad Haydar Yıldırım (1880-1943)'in yayımlanan makalesi '*Evlilik Yoluyla Kadınların Eğitimi'nde* şöyle yazar: "İstanbul hanımlarının çağdaş eğitimle ne derece donanmış olduklarına bir bakınız; müzik, işlemecilik ve değişik dillerde ileri derecede maharet sahibidirler... İşte bütün bunlar günümüz gençlerinin istediği şeylerdir"³

Niyaz Fatihpurî, kaleme aldığı kendi yaşamöyküsünde şu ifadeleri kullanır: "Bendeki zihni inkılap ve edebiyat eğilimi daha çok cami hocaları ile kadınlar sayesinde olmuştur."⁴

Kısır görüşlülüğün ve geleneklere bağlılığın sembolü olan din hocasının 'kafir' fetvasına dayanan gücünün etkisini kırmak için çağdaş görüşe ve akla önem veren edebiyatçılar, çoğunlukla Türk kültürü ve edebiyatının getirilerini bir yandan hayallerin tercümanı ve değişen özgür dünyanın penceresi olarak sunmuşlar, diğer taraftan da halk tabakası bağlamında Türklere duygusal bağlılığı, yazıları ve görüşleri için kalkan olarak kullanmışlardır. Ram Babu Saksena'nın 'Urdu Edebiyat Tarihi' kitabı artık eski sayılmaktadır, ancak bu kitapta dikkat çeken bir ifade vardır. Niyaz Fatihpurî hakkında şu ifade kullanılmıştır: "O, [Niyaz Fatihpurî] Türkçe'yi bir Türkten öğrenmişti."⁵

Yani, Yıldırım gibi Niyaz da (Türkçe ve Türklerle ilgili her ikisinin ilgi ve bilgisi aynı olmasa bile) Türkçe biliyordu. Bu yüzden Niyaz'ın. çıkarmak istediği dergiye *Nigâr* adını vermek istemesiyle, onun Nigâr Bint-i Osman isimli bu Türk şairin sadece adını duymakla kalmamış ve hatta onun şairliğini, sosyal ve kültürel etkinliklere yatkın kişiliğini bazı yönleriyle

¹İlk sayısı Şubat 1922'de Bhopal'da, sonra Lakhnöv'da ve günümüzde Karaçi'de yayınlanmaktadır

² Fatihpurî. Niyaz, *Didah-u Sonidah*. Firuz Sons. Lahor 1991, s. 132

³Dr. Kamer Rais'in makalesi "İlk Dönem Yazıları Işığında-Yıldırım" : *Saccad Haydar Yıldırım*. Deri. Süreyya Huseyn, Aligarh Muslim University, Aligarh, s. 31

⁴*Nigâr-c Pakistan*, Karaçi, Temmuz 1966 s.32

⁵ Saksena. Ram Babu, *Tarih-e Edeb-e Urdu*, Gazanfer Academy-Pakistan, Karaçi. s.539

bildiği ve muhtemelen onun şiirinden de haberdar olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olmayacaktır. "*Şairin Sonu*" ve özellikle "*Medeniyetin Beşiği*" başlıklı yazılarda kadınların rolü bahsinde, tarihi gerekçelerin yansıtılmasının yanı sıra 19. Yüzyılın sonlarına doğru eğitilmiş ve çağdaş Türk hanımların, Türk toplumsal yaşamındaki fiili rolü de gözönünde bulundurulmuş olmalı. Osmanlı Saltanatı'nın zaferleri ve eserlerini incelemek için onun yükseliş dönemi tarihine bakılabilir; ancak Saltanatın çöküş döneminde de Türk halkının kendini tanıma ve yeniden yapılanmasında yeni yollar şekillenmekteydi. Şiir ve edebiyat dünyasında da yeni eğilimler ve fikir akımları gelişmekteydi. Kurrat-ı'l 'Ayn Haydar şöyle yazar: "Ta 1830'dan başlayarak yeni kuşak Türk edebiyatçıları geleneksel Divan Edebiyatı'm karşılıklarına almaya başlamışlardı. Urdu edebiyatında bu türden bir akım çok sonra başladı. 1865'ten itibaren Türkler basın aracılığı ile hükümetlerinin baskıcı politikalarını eleştirmeye başladılar. Bu gruba -Yeni Edebiyat Akımı- İbrahim Şinasi (1824-1871), Ziya Paşa (1825-1880) ve Namık Kemal (1840-1880) önderlik yapıyorlardı. Bunların hepsi Fransa'da eğitim görmüş edebiyatçı ve gazetecilerdir."⁶

Tanınmış 'Servet-i Funun' (1895-1900) dergisinin şiir, edebiyat ve düşünce üzerindeki etkisi, onun çağdaş duyarlık, toplumsal özgür düşünce, etkileycilik, duygu yoğunluğu ve sembolizm yüklü romantizmine 'Servet-i Fünun' akımı denilmesinden anlaşılabilir. Bundan önceki 'Tanzimat' dönemi edebiyatında Türk dilinden Arapça ve Farsçanın ağır sözcükleri çıkarılmaya başlanmıştı, ancak romantizm akımının karmaşık ve çok yönlü duygularını ifade edebilmek için yeniden klâsik dil kaynaklarından faydalanıldı. Nigâr Hanım işte bu dönem ve akımın temsilcilerindendi.

Güzel şair Nigâr Hanım'ın babası Macaristan kökenli bir Türk idi. 1848 Macar İhtilali'nden sonra İstanbul'a gelmiş, miislüman olmuş ve Osman Paşa (1825-1895) adını almıştır. Kırım Savaşı'nda (1857) Osmanlı Saltanatı adına savaşa katılmış ve Paşa unvanına terfi etmiştir. Nigâr Hanım, babasının iki defa gazi olduğunu ve yaklaşık 50 yılını halka hizmetle geçirdiğini belirterek ondan övgüyle bahseder. Osman Paşa, bir başka Macar kökenli paşanın güzel sanatlar ve edebiyat zevkine sahip ve çok iyi şiir okuyan kızı Emine Hanım ile evlenmişti.

Türk Edebiyat Tarihi'nde Osman kızı Nigâr Hanım'ın doğum tarihi 1862 olarak belirtilmektedir.⁷ Ancak *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi* 'nde bu tarih 1856'dır. Türk Edebiyat Tarihi nispeten daha güvenilir kabul edildiğinden ve ayrıca, güzel ve romantik şairin 60 yıldan fazla yaşamasını

⁶Dr. Kamer Rais'in makalesi 'İlk Dönem Yazıları Işığında-Yıldırım ; Saccad Haydar Yıldırım. Deri. Süreyya Huseyn, Aligarh Müslim University, Aligarh, s. 31

⁷ Cilt II. s.991

biraz acı verici olarak düşündüğümünden onun doğum tarihinin 1862 olmasını daha doğru bulmaktayım.

Nigâr Hanım, Gaziköy'deki bir Fransız mektebinde okudu. Zengin ve çağdaş görüşlü ebeveynleri sayesinde eğitim ve öğretimi için dadı ve hocalar tutuldu. Böylece şiir, resim ve müzik eğitimiyle birlikte Fars, Fransız ve Alman edebiyatıyla da ilgilendi. Bunun kanıtı onu yıllarca her iki evinin misafir salonlarında salı günleri düzenlediği edebiyat toplantılarıdır. (Nigâr Hanım, yaz aylarını Hisar mahallesindeki evinde, kış aylarını da Şişli'deki evinde geçirirdi.) Bu edebiyat toplantılarına sadece Türk edebiyatçıları değil hatta Avrupalı meşhur alim ve araştırmacılar da katılırlardı. Söylendiğine göre müzikle babası, şiirle de annesi sayesinde ilgilenmişti. Sonra o. Arapça, Farsça, Fransızca ve Almanca'yı sadece bilmekle kalmayıp ayrıca bu diller ve kültürlerin edebiyat ve sanatlarından da haberdar idi. Nigâr Hanım'ın olağanüstü güzelliği, ince zevki ve sosyetenin gıpta ettiği yaşam tarzı ve tutumu sayesinde Türk sultan ve şehzadelerden başka Avrupa'nın tanınmış kişileriyle de görüşmekteydi. Bu kişiler arasında İsveç kralı ve İtalyan veliahtı bulunmaktaydı. 20 kitapçıktan oluşan günlükçesi Alnımın Yazısı'nda bu görüşmeler hakkındaki izlenimleri bulunmaktadır.

Çoğu romantizm edebiyatçısı gibi Nigâr da düzensiz ve mutsuz bir evlilik hayatı geçirdi. Söylendiğine göre kocası geçim derdini hiç düşünmemiş, aksine rahat bir hayat sürmek için kayınpederinin mal varlığını yeterli görmüştü. Böylece 15 yıllık evlilik yaşamı 5 yıllığına bitmişti, Nigâr aynı eşiyile tekrar evlenmiş ancak bu defaki de sadece 7 yıl sürmüştü. Nigâr'dan her bahseden kişi ve eleştirmen onun mutsuz evliliğinden üzüntüyle sözeder.

Nigâr'in yaptığı ve Topkapı Sarayı müzesinde bulunan tablosu onun resme olan ilgisinin kanıtıdır. Türk ve batı müziğini yakından tanıyor ve piyano çalıyordu. Onun önemli uğraşlarından biri de yahudi bir çiftle birlikte mehtaplı gecelerde sandalla deniz gezintileri yapmaktır. Sultan Abdulhamit tarafından *İdare-i Hidmet-i Kalemîyye'* adı altında 15 Eşreflik aylığa bağlamıştı. Buna rağmen I. Dünya Savaşı yıllarında yaşam zorlukları, geçim sıkıntısı şeklinde onun yakasını bırakmadı. Bu yüzden Gazi Enver Paşa'ya kendisine bir miktar pirinç tedarik etmesini istirham ettiği bir mektubu bulunmaktadır.

I. Dünya Savaşı'nın son yılında tifoya yakalanan Nigâr Hanım 1 Nisan 1918'de Şişli Etfal Hastanesinde vefat etti ve Rumelihisarı mezarlığına defnedildi. Evlilik hayatının düzensiz ve mutsuz geçmesine rağmen bütün tezkirelerde Nigâr Hanım'dan şefkatli bir anne olarak bahsedilir. Her üç oğlunun eğitim-öğretimiyle yakından ilgilendi. Üçüncü

oğlu Salih Nigâr Bey'den özellikle bahsedilir, zira o annesinin günlüklerini, korunması ve herkesin faydalanabilmesi için kütüphanelere hediye etmiştir.

ESERLERİ

1- Efsûs: Nigâr'ın ilk şiir kitabıdır ve İstanbul'da yayınlanmıştır. Kenan Akiz'in derlediği *Batı Tesirinde Türk Şiir Antolojisi*'nde bu kitabın ilk bölümünün (Efsûs I) yayım tarihi 1877 ikincisinin (Efsûs II) ise 1891 olarak belirtilmiştir. Ancak M. Seyfeddin Özege'nin hazırladığı *'Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu'*nda bu eserin yayım yılı 1887 olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu eseri 41 sayfa ve 18x12, 13.5x5.5 ebatlarında vermektedir. İkinci kısım ise 1889 tarihli, 155 sayfa ve 18x12, 13.5x6.5 ölçülerindedir.

2- Nîrân: Bazı Fransızca hikaye ve şiir tercümelerini kapsamaktadır. M. Seyfeddin Özege'nin katoğunda bu eseri 68 sayfa, yayım yeri İstanbul ve yayım yılı da 1894 olarak belirtmiştir. 18x12, 13.5x7.5 ebatlarındadır. *Batı Tesirinde Türk Şiir Antolojisi* 'nde yayım yılı 1900 olarak belirtilmiştir.

3-Aks-i Seda: Nigâr'ın en önemli eseridir ve 335 sayfadır. Seyfeddin Özege basım yılını İstanbul 1898 ve ebatlarını da 16x11, 13x6.5 olarak vermiştir. Öte yandan Kenan Akiz, Şiir Antolojisi'nde basım yılını 1900 olarak belirtmiştir.

4-Safahât-ı Kalp: Bir gönül hikayesini mektuplar halinde anlatan 94 sayfalık bir nesir eseridir. Özege yayım yılını 1899; ebatlarını ise 17x12, 13x6.5 olarak vermektedir. Akiz ise yayım yılını 1901 olarak belirtmiştir.

5-Elhân-ı Vatan: 24 sayfa olan bu eser 1916'da İstanbul'da yayımlandı. Ebatları ise 18x12, 14x5.5 cm.'dir. Bu manzumeler Çanakkale Savaşı (1915-16) hakkındadır.

NİGAR'IN ŞİİRİ

Türk tezkire yazarları Nigâr'ın Alman sanatçı Haney, Fransız Hugo, La Martine ve Türk edebiyatçılarından Fuzulî, Nedim, Şeyh Galib, Namık Kemal ve Abdulhak Hamid'den etkilendiğini düşünürler. İlk eser Efsûs'da Fars gazelinin etkileri belirgin bir şekilde görülmektedir. Buna rağmen Aks-i Seda'daki manzumelerde kesin bir şekilde batı eğilimleri ve üsluplarının etkileri görülmektedir. Bu yüzden eleştirmenler bu eseri yenilikçilik ve olgunluk şiiri örneği olarak kabul ederler.

Nigâr'ın şiirinde ilk göze çarpan şey, erkek şairlerin 'belirli' konuları ve üsluplarını taklit etmek yerine kendi kişiliği ve duygularını yansıtan kalıplar aramasıdır. Onun eğitimi doğu ve batı ilim ve sanat unsurlarının birleşimi şeklinde olması ve müziğe de yakın ilgi duyuyor olması ondaki

duygu yoğunluğuna, hayalciliğe ve keder ifadelerine şiirsellik ve akıcılık kazandırmıştır.

Tezkire yazarları onun şiirinde iki önemli konu tespit etmişlerdir: Vatan ve deniz. Ben Nigâr'ın şiirinden birkaç manzume inceleyebildiğim ve çoğu bilgim dolaylı yoldan olduğu için bu görüş hakkında olumlu veya olumsuz bir fikir bildiremem. Buna rağmen okuduğum kadarından şu sonucu çıkarabilirim ki, o, şiirinde duyarlılık, duygusallık, coşku, kendinden geçmişlik gibi kavram ve konulardan bahsettiğinde bunlar sadece şiir kalıpları içinde değil aksine bir yaşam tarzı ve düşünce yapısının anlamlı yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır. O, görüş ve düşüncelerinden sapanları kedere giden bedbaht yolcular olarak görür. Ancak yaralı kalpleri teselli ederken hassas ve yoğun duyguları da işleyerek, kendisine yaşam tarzından hasıl olan acının inayet ettiği basiretle aşğın yüreğine vakarlık ve olgunluk da bahşetmektedir.

Onun yaratıcı ruhu güzelliğin bütün gizli yönlerini kavramaya çalışır görünmektedir. Bazan hayal ve vazgeçiş onu üzmekte, bazan güzelliğin görüntüsü onu son derece kendinden geçirerek öylesine hareketlendirmektedir ki o yerinde duramaz görünmektedir.

Aşağıda onun şiirinden birkaç örnek verilmektedir....

Gazel

Feryad ki feryadıma imdad edecek yok
 Efsus ki gamdan beni azad edecek yok.
 Tesir-i-muhabbetle yıkılmış güzel amma
 Virane dili bir daha abad edecek yok.
 Kes varsa alakan bana ey Tali-i-dunum
 Sen var iken alemde beni yad edecek yok.
 Hakkıyla bilir zar gönül halet-i-aşkî
 Mahirdir o fende anı ustad edecek yok.
 Ya Rab ne için zarNigari şu çuhanda
 Naşad edecek çoksa da bir şad edecek yok.

Gücenme

Gücenme, muztaribim, na-şekib-i-hicranım

Gücenme, munkesirul hatırım, perişanım

Gücenme, merhamet et bi-nasib-i-vuslatına

Gücenme, yareliyim asli iştiyakınla,

Gücenme, aslı harabım senin firakınla.

Düşün... kaçır mıyım ey yar, ihtiyarımla?

Mücahid olmadayım kalb-i-bi kararım la

Tahammül etmek için ıztırab-i-firkatınla

Bu hasta kalbime dünyada tesliyet yokken

Gücenme, kırma beni bir de iğbirar ile sen.

Tavahhusumla müsebbib benim bu hicrana

Bu ıztırab musabih zab-i vicdana

Tahatturuyla bunun sızlıyor cerihalarım

Niçin bu yareleri açtın iltifatınla

Mürüvvetinle o gösterdiğin sebatınla?

Amik hüzn ile perverde kalb-i rencidem,

Hayal u hatıram artık siyah reng-i elem.

Bütün cevanibe nafiz gibi bütün kederim.

Senin görünmediğin yerler ah çok mağmum

Gücenme aslı yetiştirdi bu tali-i meşum.

Çev.: Araş. Gör. Celal Soydan

Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı